

Dersi Tamás: A rejtélyes doktor. Mikes Lajos és Az Est-lapok. Bp. 1965. Szépirodalmi K. 521 l.

A Mikes Lajosról szóló tanulmányok, cikkek, emlékezések, önéletrajz-részletek, versek irodalmunk java terméséhez tartoznak. Szabó Lőrinc Mikes halála alkalmából írt költeménye a *Te meg a világ* egyik legfontosabb darabja. Az *Egy önézet történetében* Gelléri Andor Endre felejthetetlen oldalakon emlékezik meg felfedezőjéről, Pap Károly, Babits és Móricz Zsigmond Mikessel foglalkozó írásai sem méltatlan része életművének. Dersi Tamás vállalkozott arra, hogy a rejtélyes doktor, a legendás szerkesztő életét és működését tudományos monográfiában feltárja, és vállalkozását vitathatatlan siker kísérte. A legendás hősből élő ember lett, szerkesztő, pártfogó, barát, tanítvány és tanító, sokszor anyagi gondokkal és családi bajokkal küzdő férfi, — aki felejthetetlen érdemeket szerzett szerkesztőként és műfordítóként. Nehéz körülmények között irányította Az Est-lapok irodalmi rovatát, befutottakat támogatott, és kezdőket indított el pályáján, Gelléri Andor Endre, Pap Károly, Illés Endre, Fodor József az ő felfedezettje többek között.

Dersi féltő gonddal és megbízható pontossággal írja meg Mikes Lajos életét, idézi fel társadalmi és szellemi környezetét, ismerteti azokat a filozófiai és irodalmi hatásokat, amelyek a nagytekintélyű szerkesztőt érték. Különösen érdekes és meggyőző Mikesnek Schopenhauer filozófiájához és Vajda költészetéhez való viszonya Dersi előadásában. E monográfia azonban az irodalompolitika, sajtóviszonyok és ízléstörténet kutatásában is hasznos, különösen a Tanácsköztársaság bukásától Mikes 1930-ban bekövetkezett haláláig terjedő időszakra.

Az emlékezések, memoárok Az Est-lapok irodalmi rovatának szerkesztőjéről, munkamódszeréről, figyelméről, sokszor apai gondoskodásáról már beszámoltak. Dersi e tekintetben természetesen nem mondhatott lényegesen újat, — kutatásainak alapvető érdeme az, hogy megmutatja azt a folyamatot, amelynek során a kiugrott papnövendék a húszas évek nagy irodalomszervezője lett. Megnyerő és hiteles emberi portrét rajzol, hőseit mindig a kor viszonyai közt elhelyezve. Adatai, érvelései, elemzései az esetek többségében megbízhatóak, illetve meggyőzőek, a XX. századi magyar irodalom egyik fehér foltját sikerült feltérképezni.

Néhány esetben azonban, úgy tűnik, állításai kétségesek. Lényegét tekintve nem lehet kifogásunk az ellen, amit Miklós Andorról ír, egyes részleteiben azonban jogos kritikája kevésbé meggyőző. Pl. bármilyen érdekesen és jól dokumentált is Gábor Andor, illetve Milotaiék bírálata a nagyotkés lapkiadóról,

az idézetek kommentálása nem mindig megfelelő, a baloldali és jobboldali kritika értéke már-már azonos lesz.

Megítélésem szerint Dersi Mikes Lajos Ady-cikkének jelentőségét eltúlozza, bár ez természetes reakciója lehet korábbi leértékelésének. Viszont a szerző nem határolja el magát a bőségesen idézett cikk tévedéseitől kellő határozottsággal és világossággal. Hatvány, Ignóus vagy Fenyő Ady-interpretálása természetesen vitára készítet. Elfogadhatatlan azonban Dersinek az az állítása, hogy „ők a líra forradalmáraként emelték zászlójukra Adyt, aki pedig a forradalom lírikusa, vihar-madara volt”. Szellemes ríposzt, de egyoldalúsággal egyoldalúságot szegez szembe. Vajon lehet-e Ady esetében (és Petőfiében, József Attilájában) a líra forradalmát a forradalom lírájával szembeállítani, vagy akárcsak elszakítani egymástól? És vajon Ady szerelmi lírája kevésbé forradalmi-e — politikailag, társadalmilag és morálisan egyaránt — mint a par excellence magyarság-versek vagy politikai költeményei? Teljesen érthetetlen egyébként, mért próbálja Dersi cáfolni, hogy Mikes a Budapesti Újságírók Egyesületének 1909-es Almanachjában még fanyalogva ír Adyról, amikor néhány sorral feljebb maga jegyzi meg a cikkről: „Nem egyértelmű elfogadása ez Ady költészetének, amely egységében megbonthatatlan.” 1909-ben Adynak már fenntartás nélküli hívei is voltak — és nem is jelentéktelenek —: Hatvány Lajos, Ignóus, Lukács György, Balázs Béla, Révész Béla!

Dersi megemlíti, hogy Mikes 1897-ben cikket írt Marxról. Fontos dokumentum ez, amely Mikes széleskörű műveltségét jól bizonyítja. És bizonyítja azt is, hogy a századforduló éveinek legjobb liberális és radikális gondolkodói, elég legyen Ignóusra és Jászira utalni Mikes mellett, bármennyire is vitatták vagy félremagyarázták jelentőségét, Marx életművét már az általános műveltségbe beletartozónak ítélték.

Befejezésül szeretnénk megemlíteni, hogy Dersi adatokban és elemzésekben gazdag könyvét, amely szerencsére nem korlátozódik csupán Mikes és Az Est-lapok kapcsolatára, egy tekintetben nagyon hiányosnak érezzük. A szerző idézi ugyan Babits kedvező kritikáját a műfordító Mikesről, beszél gondos munkájáról, de nem vállalkozott sem egy konkrét fordítás elemzésére, sem pedig Mikes műfordítás-elméletének bemutatására. Sajnálatos a hiány, mert a szerkesztő Mikes ízlését segített volna jobban megvilágítani, miként morális és politikai attitűdjét a monográfiában részletesen tárgyalt *Nem lesz bankett* valóban szemléletesebbé és hitelesebbé tette.

Ferenczi László